

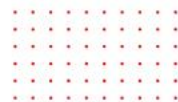
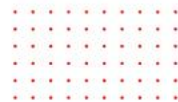
HET HORNEMANN HUIS

HET MAG NIET UITMAKEN
WIE JE BENT!

HERINNERINGSCENTRUM

HORNEMANN

Jan Zwartendijk

HET HORNEMANN HUIS
HET MAG NIET UITMAKEN
WIE JE BENT!

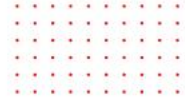

Doel

- Achtergrond informatie verstrekken
 - Litouwens complexe geschiedenis
 - Waarom waren de Baltische staten zo anders
 - Waarom was de joodse gemeenschap zo groot
 - Antisemitisme
 - Inval Rusland 1940, Inval Duitsland 1941 en de gevolgen
 - Achtergrond Jan Zwartendijk
 - Hoe kwam Jan in Litouwen terecht
 - Waardoor werd hij Consul
 - Verzinnen van de vluchtroute
 - Uitvoeren vluchtroute
 - ZNa de oorlog

Introductie Litouwen

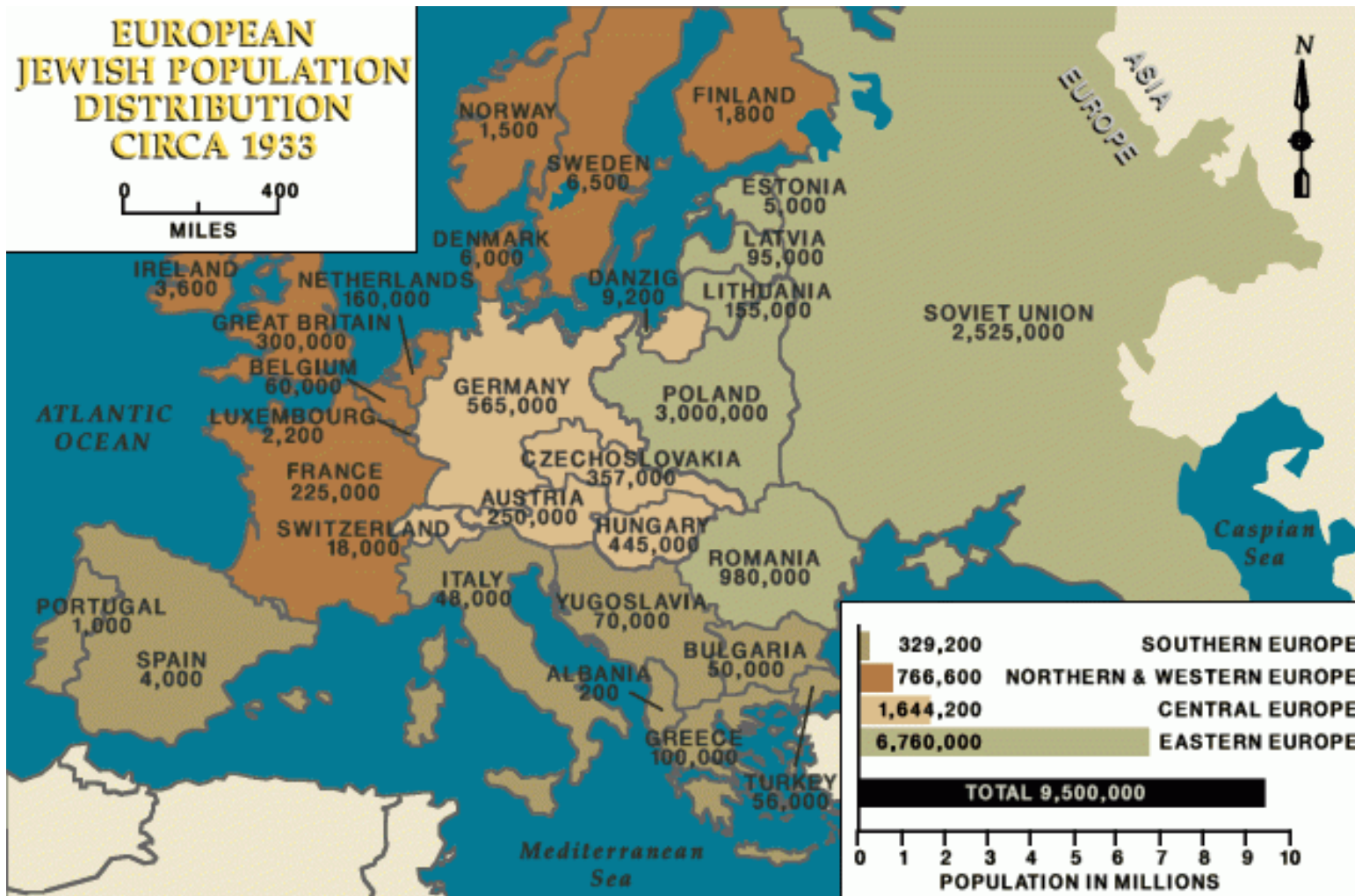
Waarom waren er zoveel leden van de joodse gemeenschap in Oost-Europa

De regering van keizerin Catharina II (1762-1796) verbande de Joodse kooplieden met de Pale of Settlement Act naar een gebied ten westen van Moskou.

Dit westelijk gelegen gebied van het Russische Rijk had wisselende grenzen, dat bestond van 1791 tot 1917 (de facto tot 1915). Permanent verblijf voor Joden was hier toegestaan, maar daarbuiten was permanent of tijdelijk verblijf voor Joden meestal verboden.

Joodse gemeenschap

Republiek Litouwen

- Litouwen was onderdeel van het groot Russische rijk
- In 1915 werd Litouwen bezet door de Duitsers (Eerste Wereldoorlog)
- Na de oorlog in 1918, mede door het instorten van tsaristisch Rusland, het verklaarde het zich onafhankelijk en werd een republiek met hoofdstad Vilnius
- 1918 Polen betwiste de regio onafhankelijkheid waarin Vilnius ligt behoort tot Polen
- 1920 Oktober, munterij van het Litouwse leger in de Vilnius regio en ondersteund door Poolse luchtmacht en Poolse militairen wordt het gebied een soort deelstaat van Polen (8 oktober)
- 1920 De hoofdstad van de republiek Litouwen wordt “tijdelijk” verplaatst naar Kaunas

Litouwen 1939

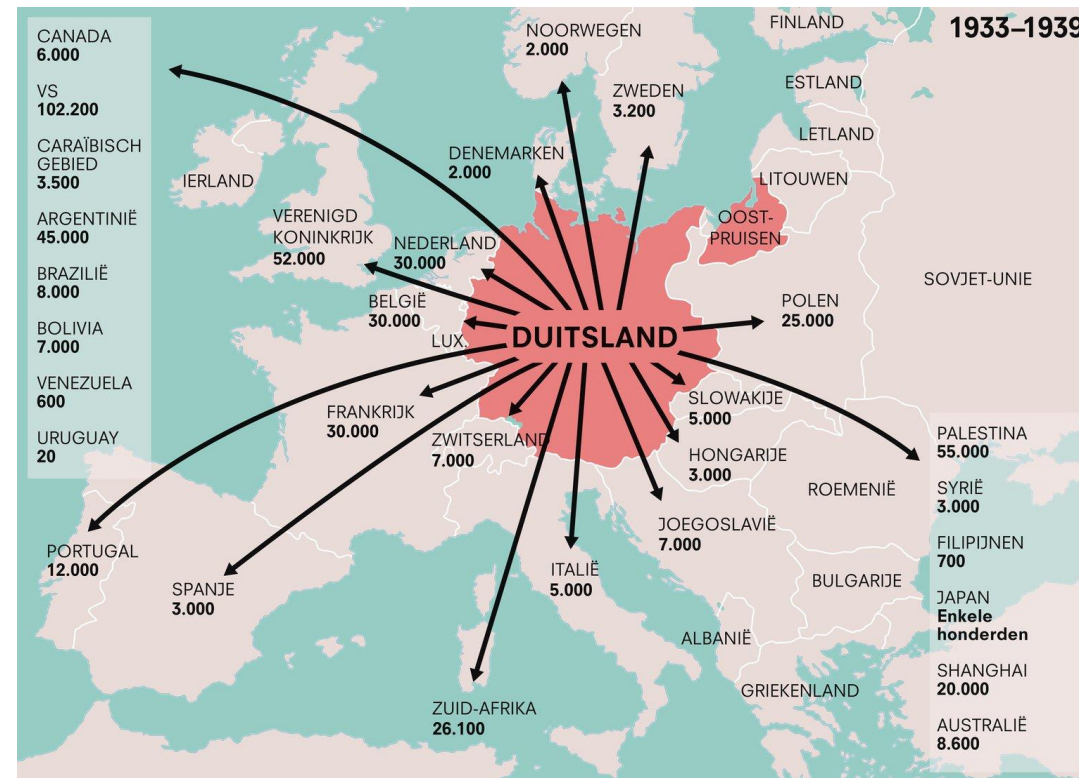
- Zelfstandig en erkend land(1920)
- Officiële hoofdstad Vilnius.
- Door Poolse bezetting van 1920-1939, van de bruine en oranje gebieden. Tijdelijke hoofdstad Kaunas alle diplomatieke diensten verhuisden naar Kaunas toe.
- Eind 1939, na de verovering van Oost-Polen door de Sovjet-Unie, werd Vilnius aan Litouwen toegewezen
- 180-240.000 in Joodse gemeenschap

Litouwen aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog. ■ Westelijk Vilniusgebied, op 10 oktober 1939 overgedragen aan Litouwen ■

Westelijk Vilniusgebied, op 6 november 1940 overgedragen aan Litouwen ■ Oostelijk Vilniusgebied, nooit overgedragen aan Litouwen

Groei Litouwse Joodse gemeenschap 1933-1940

- Tussen 1933 en 1939 vluchten enkele duizenden Duits talige Joden richting Litouwen
- Na de inval van Duitsland in Polen vluchten tienduizenden joden richting Litouwen en Rusland
- Rusland limiteerde de vluchtroute naar Rusland waardoor Litouwen vanzelfsprekender werd

Antisemitisme in Litouwen

- Naast het standaard religieuze antisemitisme had het Litouwse antisemitisme een economische dimensie.
- De Litouwse Joden werkten voornamelijk als handelaren, wat leidde tot wrok bij de lokale bevolking, die bestond uit kleine boeren. Zoals een Litouwer het beschreef: "Een eervolle baan is een productieve baan. Maar niet het beroep van arme, uitbuiters, tussenpersoon. Hij [de Jood] slaagt erin te overleven door niet te werken, eet goed en draagt schone kleren." Dus, zelfs vóór de Sovjet-Unie Litouwen in 1940 binnenviel, was de relatie tussen Joden en Litouwers er al een van "wederzijdse minachting".

Aanloop oorlog Rusland Duitsland

- De Sovjet-Unie erkende Duitsland al vrij snel als een bedreiging, en communistische partijen reageerden fel op de haat en vervolgingen van de nazi's.
- Centraal-Europese landen, zoals Polen en de Baltische staten, zagen de Sovjet-Unie als een even grote bedreiging als nazi-Duitsland
- Stalin erkende, intern, in 1938 dat Rusland niet opgewassen zou zijn tegen de Duitse oorlogsmachine en om Rusland voor te bereiden besloot Stalin om tijd te kopen via het niet aanvalsverdrag Molotov-Ribbentroppact.
- Dit pact verdeelde Polen in een Duits en een Russisch deel
- De Baltische staten verloren onafhankelijk en komen weer onder Russische invloedssfeer. Worden nog niet bezet door Russische troepen.

Molotov-Ribbentrop Pact

Het geheime deel van het pact was een protocol dat de Sovjet- en Duitse invloedssferen in Oost-Europa vastlegde. Estland, Letland en Litouwen vielen volgens het protocol binnen de Sovjetsfeer. De ondertekenaars kwamen overeen Polen te verdelen langs de rivieren Narev, Wisla en San.

1939 – 1940 Russisch invloed

- Eind 1939 Vilnius mag weer hoofdstad van Litouwen worden
- Roep voor onafhankelijkheid nemen toe, spanning Ruslan - Litouwen lopen op
- Medio maart 1940 Winteroorlog met Finland voorbij, Sovjets kunnen zich concentreren op het veroveren van de Baltische staten.
- 14 Juni 1940 Sovjetroepen marcheren Litouwen binnen
- Direct na aankomst begint de russificatie

De gevolgen van de Russische inval (eerste 3 maanden)

- Terreur, wetteloosheid en extreem geweld
- Vijanden van het communisme worden vervolgd
 - Vele politici, intellectuelen en gemeenschapsleiders worden geëxecuteerd
- Nationalisatie van boerderijen, fabrieken en mijnen
- Deportatie van tienduizenden Litouwers naar Siberië voor internering in werkkampen (goelags) 7000 van hen waren Joden. Hoge sterfte cijfers
- De gedeporteerde Joden werden niet weggevoerd omdat ze Joods waren, maar omdat ze kapitalisten waren.

Na de eerste 3 maanden

- De sovjetisering van de Litouwse economie had een diepgaande invloed op de Joden en velen van hen verloren hun bestaansmiddelen, bezittingen en bedrijven. De communistische ideologie was tegen religie, tegen alle religies. Daarom werden religieuze Joden vervolgd en werden synagogen gesloten, evenals religieuze christenen en kerken. Het communisme was tegen het kapitalisme, waardoor Joodse handelaren hun winkels en fabriekseigenaren hun fabrieken verloren.
- Veel beroepen die voorheen voor Joden gesloten waren, zijn nu weer open omdat de Sovjets de antisemitische regels in Litouwen hebben opgeheven.

Russische bezetting vergroot Antisemitisme

- Het Litouwse antisemitisme werd verder aangewakkerd door de publieke aanwezigheid van Joden die voor de Sovjet-Unie werkten. Toen de Sovjet-Unie Litouwse bedrijven nationaliseerde, namen ze Joden in dienst voor administratieve functies in deze bedrijven, wat de eeuwenoude economische spanningen verder aanwakkerde. Joden werden zelfs ingehuurd door de NKVD, de geheime politie van de Sovjet-Unie. Zo begonnen Litouwers de Joden de schuld te geven van de bezetting en veel van de ideeën die Hitler in Duitsland verspreidde.

HET HORNE MANN HUIS
HET MAG NIET UITMAKEN
WIE JE BENT!

Europe

In the year 1940, on the brink
of World War 2

Inval Duitsland in Litouwen 23 juni 1941

- April – 23 Juni 1941
 - Gewelddadige rellen tegen joodsche gemeenschap, vele slachtoffers
- 23 Juni 1941 inval Duitsers, Litouwse nationast/collaborateurs vermoorden tienduizenden joden voordat Duitse Einsatzgroep arriveert
- Juni-Eind augustus 1941 zijn de meeste Joden op het platteland doodgeschoten
- November 1941 is de meerderheid van de Joden in de getto's van de grote steden vermoord. In een bos bij Vilnius worden alleen al 70.000 Joden doodgeschoten.
- Begin 1942 zijn er nog 40.000 Joden in Getto's
- Najaar 1943 getto's worden opgeheven en meeste nog levende Joden geexecuteerd of gedeporteerd naar Auschwitz

Niet te beschrijven

Meer informatie

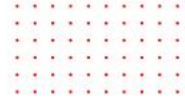

- Black book Holocaust in Eastern Europe
- <https://iwitness.usc.edu/watch?theme=65&clip=381>
- <https://www.facinghistory.org/resource-library/holocaust-lithuania#:~:text=The%20Soviets%20sent%20tens%20of,did%20not%20face%20systematic%20murder.>
- <https://historiek.net/holocaust-in-litouwen-collaboratie-ontkenning-en-verdraaiing/158919/>
- <https://encyclopedia.ushmm.org/content/en/article/lithuania>

HET HORNEMANN HUIS
HET MAG NIET UITMAKEN
WIE JE BENT!

Introductie Jan Zwartendijk

Begin jaren

- Geboren in 1896 te Rotterdam samen met tweeling broer Piet
- Vader Zwartendijk runde een tabaksfabriek
- Jan werkt als vertegenwoordiger voor de tabaksfabriek in zuid Amerika
- De tabaksfabriek wordt verkocht in 1923
- Jan wordt vertegenwoordiger in olien en vetten bij Verhoeven. Standplaats Praag, later Hamburg
- 1932 werkeloos door beurs crash en instorten van de olie vetten markt

De eerste jaren in Litouwen

- In 1936 start Jan bij Philips op 40 jarige leeftijd, hij regelde dat zijn broer Piet ook bij Philips aan de slag kan
- Eind 1938 benoemd tot directeur van de Philips fabriek in Litouwen, in Kaunas
 - Assemblage van radios en import gloeilampen
- 10 mei 1940 de oorlog bereikt Nederland

De Consul in Litouwen

- De toentertijd consul in Litouwen (Tillmanns) had Duitse sympathieën
- 29 mei 1940 telefoon van Gezant (tegenwoordig ambassadeur) verantwoordelijk voor de Baltische staten vanuit Riga, De Decker
- De Decker vraagt Jan, als de meest ervaren Nederlander om de Consul van Litouwen te worden.
 - Jan heeft geen enkele ervaring met dit soort diplomatieke post
- Jan stemt toe, gaat naar Tillmanns toe voor de overdracht van de stempels en documenten

Juni 1940

- 13 Juni, De Decker bezegeld status Jan Zwartendijk als Consul van Litouwen
 - 14 Juni Rusland valt Litouwen binnen
 - 15 Juni Russische tanks rijden Kaunas binnen
 - Binnen de Litouwse Joodse gemeenschap en de joodse vluchtelingen heerst er onrust over de gevolgen van de Russische invasie. En de oorlog in West Europa, waar zijn ze nog veilig
 - Eind Juni, op dezelfde dag, kloppen Nederlandse Joodse families Peppy Sternheim en Nathan Gutwirth aan voor hulp van het Nederlandse Consulaat. Het is niet duidelijk wie het eerste was. Jan verwijst naar De Decker in Riga.
-
-

Juli 1940

- De families Sternheim en Gutwirth vragen de Nederlandse ambassadeur De Decker om hulp
 - De Decker gaf het advies bestemming: Suriname of de Antillen(Curaçao) wat nog steeds vrij was en geen visumplicht kende. En dat dit aangetekend kon worden in een paspoort. De Decker schrijft een voorbeeld , in het Frans, in een van de paspoorten
 - 22 juli kopieerde Jan Zwartendijk de tekst in de verschillende paspoorten en bekrachtigde die met consulere stempels. Met vermelding van 1 kind(ongeacht leeftijd)
 - De verplichte verblijfvergunning wordt expliciet weggelaten, daar dat vervelende vragen zou geven
-
-

De route

- Jan Zwartendijk kon maar 1 veilige route verzinnen voor de afreis: via Rusland (Trans Siberië expres) naar Japan en dan door naar Curacao
- Daar voor is nodig: een Japans doorreisvisum, Jan rijdt de familie naar het Japanse consulaat van consul Chiune Sugihara
- Chiune Sughira geeft op 26 juli een doorreis visum af, 6 korte getekende gekalligrafeerde kolommen

Schaalvergroting

- Zorach Warhaftig (leider Oost Europese joden) hoorde van de aantekeningen en reis visa. En via Nathan vroeg hij Jan Zwartendijk deze route voor meer Joden beschikbaar te maken. Ook voor niet Nederlandse paspoorten, Jan gaat akkoord.
- Deze mogelijkheid verspreide zich snel, binnen de Joodse gemeenschap en zorgde voor rijen voor de consulaten, Nederlandse en Japanse
- Jan werkte geregeld van 07:00 tot s'avonds laat

De Russische inmenging

- De Russen hadden vanaf het begin in de gaten wat er gebeurde
- Voor de reis was veel geld nodig, 1941 300-400 USD (7000-9000 in 2026)
- De reis van Litouwen naar Curaçao ging dwars door Rusland
 - Rusland besloot er buitenlandse deviezen(dollars) mee te verdienen
 - Deze dollars kon Stalin inzetten voor wapen aankopen
- Door deze opstelling van de Russen konden de Joden afreizen naar Japan. In Japan aangekomen werden de reispapieren teruggestuurd om eventueel een tweede gezin te laten ontkomen. Ook dit werd oogluikend toegestaan door de Russische autoriteiten

23 Juli-3 Augustus 1940

- Jan Zwartendijk schreef duizenden toestemmingen tot reisbestemming Curaçao in paspoorten. Dermate wollig geschreven dat hele families ermee konden reizen
- Van s'ochtend 07:00 tot 18:00
- Lichte vechtpartijen bij de wachtende menigte
- Japanse consul, Sugihara, kon tempo niet bijbenen door de kalligrafie die er nodig was
- 3 Augustus moet het consulaat op bevel van de Russen gesloten worden. Op dat punt had Jan 2139 reisbestemmingen geschreven.

3-24 Augustus 1940

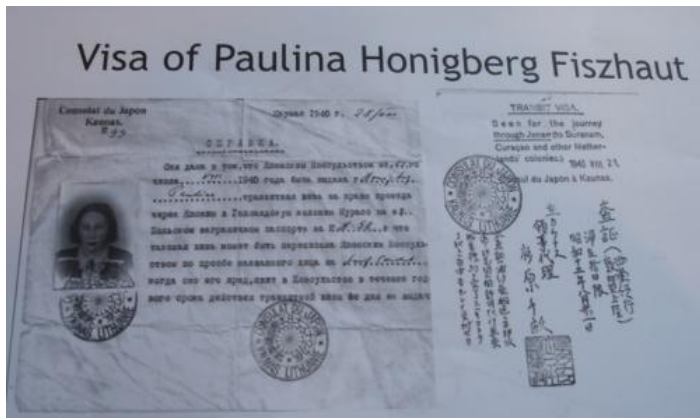

- Jan Zwartendijk vernietigt de lijsten van uitgegeven reisbestemmingen
- Jan Zwartendijk geeft nog honderden reisbestemmingen uit vanuit een hotel
- De Japanse consul, Sugihara maakt ook het werk af vanuit hetzelfde hotel
- Ze hebben mekaar nooit ontmoet
- In totaal heeft Jan Zwartendijk minimaal 2345 reisbestemmingen uitgegeven

De gebruikers van de eindbestemming en doorreis visa

- De inspanningen van de twee consuls en het idee van De Decker heeft er toe geleid dat er minimaal 6000 mensen hebben kunnen ontsnappen. Maar er zijn ook cijfers van meer dan 10000 ontsnapten omdat paspoorten werden hergebruikt en de route open was tot eind 1940.
- Net zoals alle aantallen in de Holocaust is er weinig documentatie overgebleven om een exact aantal te bepalen

Terugkeer, Goorstraat 2, Eindhoven

1/2 september 1940 krijgt het gezin een uitreis visum en in het najaar van 1940 verhuist het gezin van Kaunas terug naar Nederland en vervolgt Jan zijn carrière bij Philips.

Hun woonadres in 1940 is de Goorstraat 2

Jan houdt voor iedereen, inclusief zijn tweelingbroer, geheim wat hij had gedaan met de Visa's.

Hun burens waren Duitse officieren in gevorderde woningen

In de oorlogsjaren verwachtte Jan iedere dag dat zijn illegale activiteiten door zouden lekken naar Nederland

Na de oorlog(1) , Pauwlaan 15, Eindhoven

In 1946 wordt Jan benoemt tot directeur voor de Griekse activiteiten van Philips in Athene. Een hele lastige klus vanwege de burgeroorlog.

Jan bleef zwijgen over zijn heldendaden in Kaunas

In 1956 gaat Jan Zwartendijk met pensioen en verhuist van Athene naar Rotterdam, Oranjelaan 24a

In 1963 wordt er een artikel in Amerika gepubliceerd genaamd "Angel of Curaçao" en hierdoor wordt Jan getraceerd en geïnterviewd door de Leeuwarder Courant en het artikel werd op 27 december 1963.

Na de oorlog(2), reprimande

Op basis van het artikel dat via een Joodse krant in LA wordt Jan benadert door BZ. Daar er niets binnen het ministerie bekend was over het handelen van Jan als Consul.

Jan reageert schriftelijk en beschrijft zijn activiteiten die hij uitvoerde in opdracht van Decker.

1963 wordt Jan geïnterviewd, door een door BZ geselecteerde journalist van, de Leeuwarder Courant,

Febr 1964, Topambtenaar minister Joseph Luns geeft Jan Zwartendijk te verstaan dat hij niet conform de consulaire richtlijnen had gehandeld. Jan werd verweten dat hij de verplichte verblijfsvergunningen moedwillig had weggelaten. Daarom kwam Jan niet in aanmerking kwam voor een lintje.

Zijn dochter Edith Zwartendijk (91) zag hem aangeslagen thuiskomen. Ze zegt daarover in het boek("De rechtvaardigen"): "Dat Lintje kon hem niks schelen. Maar dat hij een uitbrander kreeg, vond hij vernederend."

Na de oorlog(3), overlevenden van zijn visa's

- Jan bleef zoeken naar overlevenden die via de door hem verstrekte visa's (minimaal 2345) de Holocaust hadden overleefd
- Augustus 1963, Brief van Benjamin Grey vanuit Amerika, een overlevende. En initiator van de eerste zoektocht naar overlevenden
- 1964-1965 Nog twee overlevenden maakte zich kenbaar
- 1971 krijgt Jan een telefoontje van Gutwirth, de familie van het eerste verstrekte visa in Kaunas.
 - De inhoud van het gesprek en of ze elkaar hebben ontmoet is niet helemaal vast te stellen
- 1976, 1 dag na Jan zijn begrafenis komt het rapport van Marvin Tokayer van het Holocaust Research Center uit. Waarin het percentage van 95% van overlevenden wordt genoemd. Jan heeft deze informatie nooit gekregen.
- 1977 Simon Wiesenthal instituut start tweede onderzoek naar overlevenden, na de dood van Jan.

Laatste rustplaats: Begraafplaats Hillegersberg

Jan samen met zijn vrouw verhuisde in 1972 naar service flat in Soest

14 september 1976 overleed Jan Zwartendijk, aan longkanker

18 September 1976 komt het rapport uit 95% van de joden met een visa het hadden het overleefd. Op dat moment werd de kist net naar buiten gedragen voor de begrafenis op de Begraafplaats Hillegersberg in Rotterdam.

Ook nu nog worden er steentjes op het graf van Jan Zwartendijk gelegd

Erkenning

- October 6, 1997, Yad Vashem geeft Jan Zwartendijk de onderscheiding "Righteous Among the Nations"
 - 2023, D66-kamerlid Sjoerd Sjoerdsma neemt het initiatief Zwartendijk postuum te laten onderscheiden. Wordt unaniem ondersteund door tweede kamer
 - 14 September 2023 wordt Jan de Erepenning voor menslievend hulpbetoon in goud toegekend. En uitgereikt aan Jan zijn kinderen door Mark Rutte.
-
-

Monument Eindhoven

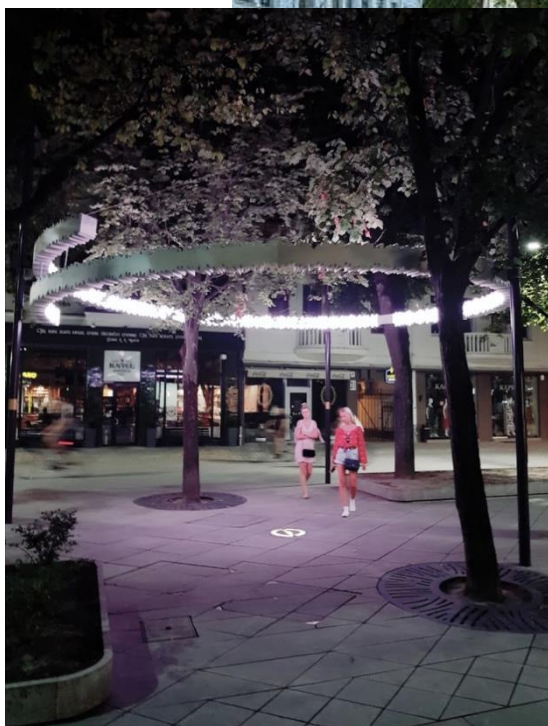
Loom Light Monument

Het werk verandert van vorm en beweegt met je mee. Overdag weerspiegelt het monument het zonlicht. In de avond ontstaat een lichtfeest dat verwijst naar de Chanoekia, waarin het licht acht dagen lang door een onzichtbare hand wordt ontstoken. Het is een eerbetoon aan Jan Zwartendijk en de talloze onzichtbaren die zich hebben ingezet om levens te redden.

Monument Rotterdam

Monumenten Kaunas

Title: Jan Zwartendijk

Location: Laisvės al. Kaunas, Lithuania

A memorial monument for Jan Zwartendijk, honorary consul of the Netherlands and representative of Philips in Kaunas, who saved thousands of Jewish people from the Holocaust by issuing Visas for Life in the summer of 1940.

Designed for the artist Giny Vos and suspended between the trees on Laisvės al., the 7.2m diameter spiral is comprised of thousands of colored vertical lines each representing a human life saved.

Meer informatie

- Boek: De rechtvaardigen van Jan Brokken
 - <https://stichting18september.nl/jan-zwartendijk/>
 - https://nl.wikipedia.org/wiki/Jan_Zwartendijk
 - <https://www.youtube.com/watch?v=EIDz07wyKbA>
 - <https://www.youtube.com/watch?v=TK5SgNrl7vc>
 - <https://anderetijden.nl/artikel/71/Jan-Zwartendijk-de-engel-van-Litouwen-deel-1>
 - <https://mishpacha.com/the-angel-of-curacao/>
 - <https://www.yadvashem.org/righteous/stories/zwartendijk.html>
-
-

HET HORNEMANN HUIS
HET MAG NIET UITMAKEN
WIE JE BENT!

HET HORNEMANN HUIS

BEDANKT VOOR JE AANDACHT

HET MAG NIET UITMAKEN
WIE JE BENT!